

ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПІДПРИЄМНИЦТВА, КОРПОРАТИВНОЇ ТА ПРОСТОРОВОЇ
ЕКОНОМІКИ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ
«ПРОСТОРОВА ЕКОНОМІКА»

галузь знань	07 «Управління і адміністрування»
спеціальності:	076 «Підприємництво та торгівля», 051 «Економіка», 073 «Менеджмент»
освітні програми:	«Підприємництво. Інтернет-трейдинг. Туристичний бізнес», «Бізнес-економіка (Бізнес-аналітика. Економіка підприємства. Управління персоналом), «Менеджмент»
ступінь освіти	бакалавр
факультет	економічний

Методичні рекомендації до вивчення дисципліни «Просторова економіка» для здобувачів вищої освіти СО «Бакалавр» економічного факультету. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса. 2023. 31 с.

Розробники:

Олійник Л.В., к.е.н., доцент, доцент кафедри підприємництва, корпоративної та просторової економіки.

Костенюк Ю.Б., к.е.н., доцент, доцент кафедри підприємництва, корпоративної та просторової економіки.

Трегубов О.С., к.е.н., доцент, доцент кафедри підприємництва, корпоративної та просторової економіки

Рецензенти:

Клочковський О.В., к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту та поведінкової економіки.

Фурман Т.Ю., к.пед.н., доцент, доцент кафедри маркетингу та бізнес-аналітики

Рекомендовано до видання на засіданні кафедри підприємництва, корпоративної і просторової економіки

Протокол №14 від «07 » березня 2023 р.

Завідувач кафедри
підприємництва, корпоративної
і просторової економіки

Олександр ТРЕГУБОВ

Методичні рекомендації до вивчення дисципліни «Просторова економіка» містять програму навчальної дисципліни, теми практичних занять, питання до екзамену, глосарій, рекомендовану літературу для організації роботи здобувачів вищої освіти з відповідних тем навчальної дисципліни.

СХВАЛЕНО:

Експерти з якості:
спеціальностей 051 «Економіка»,
073 "Менеджмент"

Ольга ДОРОНІНА

спеціальності 076 «Підприємництво
та торгівля»

Олександр ТРЕГУБОВ

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	6
ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	10
ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЕКЗАМЕНУ	18
ГЛОСАРІЙ	20
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	30

ВСТУП

Розвиток України на початку нового тисячоліття відзначився посиленням ролі державної регіональної політики як невід'ємної складової соціально-економічних перетворень, реформування систем державного управління для економічного, соціального, ресурсного потенціалу регіонів для забезпечення економічного зростання.

Необхідність просторового сприйняття економіки визначається усвідомленням обмеженості використання території тільки для суто економічної діяльності. Практика підтверджує необхідність багатоцільової організації території (поряд з економічною, наприклад екологічної, екистичної, рекреаційної). Зростає значення властивостей і якостей території, регіону як своєрідного індикатора стану середовища життєдіяльності людини. Тепер територія починає сприйматися як природний базис для будь-якої економічної діяльності, як основа консолідації інтересів певних соціальних груп, управління різними формами господарювання, різноманітної суспільної діяльності.

В сучасних умовах кваліфікований економіст, що досліджує особливості виробництва, споживання, повинен не тільки досконало знати специфіку, проблеми та умови господарювання окремого підприємства, а й враховувати багатогранні просторові форми економічної діяльності, специфіку регіональних умов функціонування підприємств і розвитку цілих комплексів.

Просторова економіка (ПЕ) – це більш інтегрований науковий напрямок у порівнянні з традиційною регіональною економікою. Просторову економіку в США і сьогодні розглядають як «регіональну науку». Але саме просторовий підхід збагачує загальну теорію економічної рівноваги, стимулює економічне зростання, оптимізує міжнародну торгівлю, формує відповідну політику щодо ціноутворення на підставі ринкової кон'юктури. Просторова економіка розглядає локалізацію різних видів суспільної діяльності на місцевих ринках, враховуючи формування і розвиток просторових кластерів, а також проведення окремих економетричних досліджень.

Метою дисципліни «Просторова економіка» є поглиблення знань про сучасні глобалізаційні закономірності розвитку суспільства, методологічні та прикладні аспекти організації господарства, забезпечення умов і факторів стійкого розвитку просторових соціально-економічних систем. Необхідним також є визначення стратегічних напрямів і концептуальних пріоритетів просторового розвитку України та її інтеграції у світовий економічний простір.

Моніторинг та системне визначення існуючих просторових проблем надають змогу комплексно розглядати об'єкти управління, визначаючи сутність, принципи і фактори просторового розміщення продуктивних сил та головні напрямки розвитку країни. Державне регулювання останнього передуює розгляду організаційних структур просторового управління, економічній оцінці людських та природних ресурсів. Проблеми екології вивчаються через призму управління природокористуванням, стандартизації та сертифікації з урахуванням міжнародного досвіду співробітництва в галузі охорони довкілля. Окреме місце

приділено питанням ринкової трансформації регіонального господарства, включаючи інвестиційний менеджмент в період соціально-економічних перетворень.

Завдання дисципліни «Просторова економіка» є забезпечення науково-методичної підготовки здобувачів вищої освіти до вирішення територіальних, регіональних завдань у процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання. У процесі вивчення дисципліни має сформуватися комплексне, просторове сприйняття економіки з позицій зростання ролі людського чинника в усіх сферах суспільного виробництва, необхідності врахування досягнень науковотехнічного прогресу у вирішенні економічних та інших проблем.

В результаті опанування дисципліни здобувач вищої освіти повинен:

Знати:

- об'єкт, предмет, мету і завдання просторової економіки;
- рівні просторової організації економічного життя;
- основи функціонування просторової економіки;
- знати роль просторових чинників в управлінні економічними системами;
- основні підходи і концепції просторової організації економічної діяльності;
- принципи і фактори розміщення продуктивних сил;
- теоретичні концепції розвитку регіонів;
- специфіку розміщення світових ресурсів.

Уміти:

- ідентифікувати проблеми просторового розвитку різного рівня;
- застосовувати регресійний аналіз для оцінки компонентів економічного простору;
- застосовувати моделі просторового розвитку для оцінки тенденцій і закономірностей розвитку господарства.

Володіти:

- інструментами аналізу для оцінки тенденцій просторового розвитку національної економічної системи;
- інструментальними засобами для обробки економічних даних у відповідності з поставленим завданням;
- сучасними технічними засобами та інформаційними технологіями;
- моделями оцінки розміщення продуктивних сил.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПРОСТОРОВА ЕКОНОМІКА»

Тема 1. Предмет, мета і завдання дисципліни «Просторова економіка».

Основні поняття дисципліни: «просторова економіка», «регіональна економіка», «простір», «продуктивні сили», «розміщення продуктивних сил» (РПС), «економічний район», «регіон». Визначення предмету, об'єкту і мети дисципліни. Методологічні основи курсу. Завдання курсу, його структуру та місце в системі наук.

Тема 2. Сутність, принципи та фактори розміщення продуктивних сил і формування просторової економіки.

Сутність та значення розміщення продуктивних сил (РПС). Продуктивні сили та їх складові. Завдання РПС. Закони розміщення продуктивних сил. Закономірність економічно ефективного розміщення продуктивних сил. Закономірність територіального поділу праці. Закономірність економічної цілісності регіону. Закономірність просторової інтеграції господарства. Закономірність територіальної комплексності продуктивних сил. Закономірність територіальної концентрації продуктивних сил. Закономірність територіальної диференціації продуктивних сил. Закономірність зближення рівнів соціально-економічного розвитку регіонів. Принципи розміщення продуктивних сил. Сутність факторів, що впливають на розміщення продуктивних сил та формування просторової економіки. Природно-екологічні фактори РПС. Техніко-економічні фактори РПС. Історико-геополітичні фактори РПС. Передумови розміщення продуктивних сил. Методи економічного обґрунтування розміщення виробництва.

Тема 3. Економічне районування та просторовий розвиток країни

Адміністративно-територіальний устрій. Сутність та значення економічного районування. Завдання та наслідки економічного районування. Класифікація економічних районів України. Піонерні, планові (програмні), стагнуючі території. Вільні економічні зони. Просторова структура національного господарства. Функціональна та галузева структура національного господарства. Поняття кластерів. Фактори, які впливають на розвиток кластерів.

Тема 4. Регіон в системі територіального поділу праці

Спеціалізація регіонів. Показники рівня спеціалізації регіону. Відтворювальна модель просторової економіки. Фактори просторового відтворення – земля, праця, капітал. Регулювання просторового відтворення.

Виробнича інфраструктура регіону. Конкурентні позиції у взаємодії регіонів. Напрями зміцнення просторових конкурентних позицій.

Тема 5. Сутність, мета і завдання просторової економічної політики.

Сутність просторової економічної політики. Мета внутрішньої політики регіонів. Цілі просторової політики держави. Види просторової політики. Складові просторової політики. Об'єкти та суб'єкти державного регулювання. Основні цілі та завдання просторової економічної політики. Програма просторового розвитку – сутність, види, структура. Механізм реалізації просторової економічної політики. Система місцевого самоврядування. Децентралізація. Бюджет та його види. Напрями вирівнювання рівнів соціального та економічного розвитку. Міжнародні моделі просторової політики.

Тема 6. Природно-ресурсний потенціал у просторі. Економічна оцінка природно-ресурсного потенціалу.

Природно-ресурсний потенціал і його структура. Кількісна та якісна оцінка природних ресурсів і природних умов. Класифікація природних ресурсів. Економічна оцінка природно-ресурсного потенціалу. Сутність та значення робочої сили. Населення країни як фактор комплексного соціального та економічного розвитку. Поняття працездатності населення. Природний рух та міграція. Зайнятість населення та безробіття. Види безробіття. Показники, що характеризують зайнятість населення.

Тема 7. Господарський комплекс країни. Міжгалузеві господарські комплекси: особливості їх розвитку і розміщення.

Сутність та структура господарського комплексу країни. Міжгалузеві комплекси, їх сутність, структура та значення. Характеристика металургійного комплексу. Розвиток чорної і кольорової металургії в Україні. Напрями розвитку транспортного комплексу. Особливості розміщення продуктивних сил агропромислового комплексу. Роль паливно-енергетичного комплексу. Фактори розміщення паливно-енергетичного комплексу. Нетрадиційні джерела енергії. Характеристика енергетичної стратегії України. Напрямки розвитку машинобудування. Комплекс галузей хімічної промисловості. Розвиток і розміщення галузей легкої промисловості. Проблеми та перспективи розвитку лісопромислового комплексу України. Структура і динаміка розвитку будівельного комплексу. Характеристика галузей соціальної сфери.

Тема 8. Економіка регіонів України: стан та перспективи розвитку.

Поняття і сутність територіального розподілу праці. Територіальний розподіл праці – основа формування економічних районів. Спеціалізація економічних районів: система показників та методика її оцінки. Визначення

системи регіонів України. Групи регіонів України – адміністративно-територіальні одиниці, інтегральні економічні райони, регіони різних нових типів, специфічні регіональні економічні частини господарства. Класифікація проблемних регіонів. Принципи санації територій. Склад, економіко-географічне положення, місце і роль регіонів в територіальному поділі праці.

Тема 9. Міжнародні економічні зв'язки України: інтеграція в європейські та інші світові структури

Сутність міжнародного поділу праці, основні потоки капіталу та робочої сили. Етапи економічної інтеграції. Гео економічні пріоритети просторового розвитку України. Транзитний потенціал України та його використання. Експортний потенціал і рівні реалізації конкурентних переваг української економіки. Територіально-галузева спрямованість експорту. Економічні союзи. Зони спільного підприємництва.

Тема 10. Наукові засади раціонального природокористування.

Еволюція економічних принципів природокористування. Формування екології як самостійної науки. Сучасна екологія. Місце екології в системі наук. Напрями екологічних досліджень. Теоретична та прикладна екологія. Поняття навколишнього середовища. Еколого-економічні засади раціонального природокористування. Перспективні напрями раціонального природокористування.

Тема 11. Вплив природного середовища на соціально-економічний простір.

Функціонування геоекосистем як просторових утворень. Еволюція природного середовища та її основні чинники. Форми просторового антропогенного впливу на довкілля. Екологічна ємність території. Природна спадщина і природне надбання. Території екологічних загроз, zdegradovanі та рекультивовані території. Екосистемні платежі. Система «зелених» рахунків. Концептуальні основи екологічної безпеки регіонів. Навколишнє середовище і здоров'я населення.

Тема 12. Екологічні проблеми сучасної цивілізації.

Найбільш критичні екологічні проблеми сучасної цивілізації. Наслідки глобального потепління для екології та людства. Типи забруднень середовища які найбільш загрожують здоров'ю людей та навколишньому середовищу. Країни, які є найбільшими забруднювачами навколишнього середовища. Технології, які допомагають у боротьбі з екологічними проблемами.

Тема 13. Просторова організація бізнесу

Передумови та чинники просторової локалізації підприємницької активності. особливості, стратегічні пріоритети та механізми розвитку

інноваційних індустріальних форм просторової організації бізнесу. перспективні форми просторової організації підприємницької діяльності в сервісній економіці. стратегічні пріоритети та механізми регулювання просторової організації бізнесу.

Тема 14. Місцевий економічний розвиток

Концепція місцевого економічного розвитку (МЕР). Методологія та сучасна практика стратегічного планування. Маркетинг та брендинг території. Підтримка розвитку місцевого бізнесу та підприємництва. Інвестиції як інструмент МЕР. Розвиток трудових ресурсів. Врахування гендерних аспектів у МЕР. Методи фінансування місцевого економічного розвитку. Моніторинг та оцінка стратегій і проектів МЕР.

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття 1

Тема 1. Предмет, мета і завдання дисципліни «Просторова економіка»

1. Просторова економіка як наука.
2. Об'єкт та предмет вивчення просторової економіки.
3. Завдання просторової економіки.
4. Методи просторових досліджень.
5. Науки про економічний простір: становлення і розвиток.
6. Просторова проєкція економічної теорії.
7. Чинники та обмеження просторового розвитку.

Питання для обговорення:

1. Економічний простір як система.
2. Просторові характеристики економіки.
3. Головні елементи та структура економічного простору.
4. Основні характеристики і параметри економічного простору.
5. Роль і значення інститутів та інституціонального середовища у формуванні економічного простору.

Практичне заняття 2

Тема 2. Сутність, принципи та фактори розміщення продуктивних сил і формування просторової економіки

1. Сутність та значення розміщення продуктивних сил (РПС). Продуктивні сили та їх складові.
2. Економічні закони та закономірності РПС.
3. Характеристика загальносистемних закономірностей розміщення продуктивних сил.
4. Найважливіші принципи розміщення продуктивних сил.
5. Фактори розміщення продуктивних сил.

Питання для обговорення:

1. Соціальна спрямованість розвитку і розміщення продуктивних сил.
2. Стратегія сталого розвитку продуктивних сил.
3. Забезпечення економічної безпеки держави в контексті проблем розміщення і розвитку продуктивних сил.
4. Фактори розміщення продуктивних сил та їх реалізація в практичній діяльності.
5. Властивості і функції економічного простору.

Практичне заняття 3

Тема 3. Економічне районування та просторовий розвиток країни

1. Поняття про територію, регіон, економічний район. Поняття про економічний простір. Співвідношення понять «регіон», «економічний район», «адміністративно-територіальний поділ». Суть поняття «економічний регіон».

2. Форми територіальної організації господарства. Види економічних регіонів. Транснаціональні регіони. Програмні регіони (Єврорегіони та ін.)

3. Типологія регіонів. Поняття про проблемні регіони: слаборозвинені (відсталі) регіони, депресивні регіони, регіони екологічного лиха.

4. Регіони з спеціальним режимом інвестування (внутрішнім і іноземним) – СЕЗ (спеціальні, або вільні економічні зони). Види СЕЗ. Переваги і недоліки їх функціонування.

Питання для обговорення:

1. Поняття про національну економіку.
2. Структура господарства країни, основні економічні пропорції.
3. Макропросторові нерівномірності розвитку.
4. Центр – периферія як основні просторові структури.
5. Моноцентричні і поліцентричні економічні простори.
6. Основні тенденції світового просторового розвитку.
7. Транскордонне співробітництво і економічний простір.
8. Вільні економічні зони.
9. Глобалізація та регіоналізація світового економічного простору

Практичне заняття 4

Тема 4. Регіон в системі територіального поділу праці

1. Регіон як соціально-економічна територіальна система.
2. Галузева та просторова структура регіонів.
3. Класифікація регіонів.
4. Проблемні регіони.
5. Адміністративні та функціональні регіони.
6. Економічне районування як метод систематизації економічної та соціальної інформації.

Питання для обговорення:

1. Економічний розвиток регіонів України.
2. Регіональні відмінності розвитку.
3. Конкурентоспроможність регіонів.
4. Мережа економічних районів України.
5. Регіональна політика.
6. Проблеми реструктуризації регіональної економіки.

Практичне заняття 5

Тема 5. Сутність, мета і завдання просторової економічної політики

1. Поняття і сутність механізму реалізації державної просторової економічної політики.
2. Основні важелі та ключові елементи механізму реалізації просторової економічної політики.
3. Система місцевого самоврядування. Децентралізація.
4. Міжрегіональне і прикордонне співробітництво – інструменти реалізації просторової економічної політики.
5. Міжнародні моделі просторової політики.

Питання для обговорення:

1. Місце регіональної економічної політики у системі державного регулювання. Суть, мета і завдання регіональної політики.
2. Об'єкти і суб'єкти регіональної економічної політики. Основні принципи її проведення.
3. Стратегічне завдання регіональної економічної політики держави. Пріоритетні сучасні завдання регіональної економічної політики.
4. Суть регіонального управління. Мета і завдання регіонального управління. Роль місцевого самоврядування.

Практичне заняття 6

Тема 6. Природні ресурси у просторі і їх економічна оцінка

1. Природно-ресурсний потенціал. Функції природного середовища. Природна спадщина і біорозмаїття. Природокористування і його ресурсні, економічні, соціальні та екологічні аспекти. Управлінські стратегії природокористування. Природний капітал.
2. Класифікація природних ресурсів. Структура природно-ресурсного потенціалу України. Забезпеченість країни природними ресурсами.
3. Оцінка інтегрального природно-ресурсного потенціалу України. Стан і проблеми використання надр (мінерально-сировинних ресурсів): паливно-енергетичні ресурси, рудні і нерудні ресурси.
4. Земельні ресурси. Водні ресурси. Лісові і біологічні ресурси. Рекреаційні ресурси.

Питання для обговорення:

1. Природна складова економічного простору.
2. Територія як універсальний економічний ресурс.
3. Територіальна організація (облаштування) і екологічна безпека суспільства.
4. Загальні принципи регіональної еколого-економічної політики.
5. Система природного середовища і його основні підсистеми (атмосфера, гідросфера, літосфера, біосфера).

6. Природні ресурси як основа економіки і просторових рішень. Природні обмеження соціально-економічного розвитку.

Практичне заняття 7

Тема 7. Людські ресурси у просторі: їх економічна оцінка

1. Поняття про людський капітал і потенціал.
2. Демографічна ситуація і міграції в Україні. Демографічна криза.
3. Рівень життя населення. Чинники і наслідки зниження людського потенціалу.
4. Просторові відмінності й детермінанти демографічних процесів.
5. Населення країни як фактор комплексного соціально-економічного розвитку.

Питання для обговорення:

1. Просторова організація розселення. Система розселення. Типи систем розселення і їх просторова зумовленість.
2. Міста, їх види. Технічна та суспільна інфраструктура міст. Міські послуги.
3. Обґрунтування вибору місця розташування підприємств у містах.
4. Економічний розвиток міст.
5. Село, класифікація, особливості сільського розселення.
6. Глобальна нерівномірність розселення.

Практичне заняття 8

Тема 8. Господарський комплекс країни

1. Галузева структура промисловості України.
2. Виробничий потенціал господарського комплексу країни.
3. Фактори трансформації просторових господарських комплексів.
4. Тенденції розвитку господарського комплексу України.

Питання для обговорення:

1. Особливості формування та аналізу галузевої структури господарства України.
2. Характеристика основних складових господарського комплексу України.
3. Які галузі економіки входять до сфери матеріального виробництва і нематеріальних послуг?

Практичне заняття 9

Тема 9. Міжгалузеві господарські комплекси: особливості їх розвитку і розміщення

1. Характеристика паливо-енергетичного комплексу України, розміщення і регіональна структура.

2. Нафтова промисловість України, розміщення і регіональна структура.
3. Роль, особливості, умови розвитку машинобудівного комплексу України.
4. Фактори розміщення, територіальна структура та проблеми розвитку машинобудування України.
5. Галузевий склад, фактори розміщення, регіональна структура хімічного комплексу України.
6. Лісопромисловий комплекс України, розміщення і регіональна структура.
7. Загальна характеристика агропромислового комплексу, розміщення і регіональна структура, проблеми розвитку.

Питання для обговорення:

1. Яким чином проводиться формування міжгалузевих комплексів?
2. Сучасний стан розвитку міжгалузевих господарських комплексів України.
3. Стратегічні напрями розвитку міжгалузевих комплексів України.
4. Характеристика галузей соціальної сфери.

Практичне заняття 10

Тема 10. Економіка регіонів України: стан та перспективи розвитку

1. Стратегія економічного розвитку регіонів, основні підходи до неї.
2. Суть, роль і місце ПЕК в НГК України.
3. Прогнозування та економічне програмування як стадії державного планування.
4. Стратегії економічного розвитку регіонів України.
5. Поняття та особливості проблемних регіонів. Депресивні регіони
6. Якісні показники проблемних регіонів.

Питання для обговорення:

1. Характеристика економіки України. Що таке структурна криза та стагнація?
2. Проблеми реструктуризації регіональної економіки. Синергічний ефект.
3. Стратегічні і поточні завдання розвитку економіки регіонів.

Практичне заняття 11

Тема 11. Міжнародні економічні зв'язки України: інтеграція в європейські та інші світові структури

1. Місце України у світовому територіальному поділі праці.
2. Основні форми зовнішньоекономічних зв'язків України.
3. Основні риси інтеграційних утворень.
4. Сутність міжнародного поділу праці.
5. Економічна інтеграція. Економічні союзи. Форми зовнішньоекономічної діяльності: торгівля, кредитування, науково-технічна співпраця, створення

спільних підприємств, реалізація проєктів на компенсаційній основі, культурна співпраця, туризм.

Питання для обговорення:

1. Торговельні зв'язки України та їх роль у розвитку держави.
2. Іноземне інвестування як фактор розвитку вітчизняної економіки.
3. Спільні підприємства, переваги і проблеми їх розвитку в Україні.

Практичне заняття 12

Тема 12. Наукові засади раціонального природокористування

1. Основні завдання економіки природокористування.
2. Раціонального та нераціонального природокористування.
3. Економічні методи управління природоохороною діяльністю.
4. Механізми реалізації еколого-економічної політики.
5. Економічний механізм управління охороною навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів.

Питання для обговорення:

1. Охарактеризуйте основні відмінності між поняттями «охорона природи» та «природовикористання».
2. Проаналізуйте основні принципи послідовного розвитку наукових основ охорони навколишнього середовища та раціонального використання ресурсів.
3. Які проблеми господарської діяльності вирішуються через задіяння екологічних факторів?
4. Вирішення яких завдань призвело до застосування економічних підходів у питаннях екологічної політики?

Практичне заняття 13

Тема 13. Вплив природного середовища на соціально-економічний простір

1. Функціонування геоекосистем як просторових утворень. Еволюція природного середовища та її основні чинники.
2. Форми просторового антропогенного впливу на довкілля.
3. Екологічна ємність території. Природна спадщина і природне надбання.
4. Території екологічних загроз, zdegradovanі та рекультивовані території.
5. Світовий досвід і міжнародне співробітництво у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Питання для обговорення:

1. Які природні фактори впливають на розвиток соціально-економічного простору?
2. Які можуть бути наслідки змін клімату для економічної діяльності та соціальної стабільності?

3. Які соціально-економічні наслідки можуть виникнути внаслідок екологічних катастроф, таких як природні лиха та забруднення довкілля?

4. Які перспективи для розвитку соціально-економічного простору в залежності від стану природних ресурсів та довкілля?

Практичне заняття 14

Тема 14. Екологічні проблеми сучасної цивілізації

1. Головні екологічні проблеми сучасної цивілізації.
2. Екологічні виклики для сучасної цивілізації.
3. Найбільші країни-забруднювачі навколишнього середовища .
4. Наслідки ігнорування екологічних проблем .
5. Стан екологічного моніторингу в Україні. Екологічний моніторинг в розвинутих країнах світу.

Питання для обговорення:

1. Екологічні проблеми України.
2. Рівень екологічної обізнаності населення.
3. Як екологічні проблеми впливають на здоров'я людей та як їх можна уникнути?
4. Яким чином глобальне потепління впливає на природні катастрофи та як їх можна зменшити?

Практичне заняття 15

Тема 15. Просторова організація бізнесу

1. Передумови та чинники просторової локалізації підприємницької активності.
2. Особливості розвитку інноваційних індустріальних форм просторової організації бізнесу.
3. Стратегічні пріоритети та механізми розвитку інноваційних індустріальних форм просторової організації бізнесу.
4. Перспективні форми просторової організації підприємницької діяльності в сервісній економіці.

Питання для обговорення:

1. Передумови просторової локалізації бізнесу
2. Інноваційні форми просторової організації бізнесу
3. Стратегічні пріоритети інноваційних форм просторової організації бізнесу
4. Механізми розвитку інноваційних форм просторової організації бізнесу
5. Сервісна економіка і перспективні форми підприємництва

Практичне заняття 16

Тема 16. Місцевий економічний розвиток

1. Концепція місцевого економічного розвитку (МЕР).
2. Методологія та сучасна практика стратегічного планування.
3. Маркетинг та брендинг території.
4. Підтримка розвитку місцевого бізнесу та підприємництва. І
5. нвестиції як інструмент МЕР.
6. Розвиток трудових ресурсів.
7. Врахування гендерних аспектів у МЕР.
8. Методи фінансування місцевого економічного розвитку.
9. Моніторинг та оцінка стратегій і проектів МЕР.

Питання для обговорення:

1. Принципи та можливості МЕР.
2. Визначення цілей місцевого економічного розвитку.
3. Місцева економічна політика. Суб'єкти та об'єкти місцевої економічної політики.
4. Стратегічний підхід до планування розвитку територій
5. Соціально-економічний аналіз у процесі стратегічного планування
6. Екологічне оцінювання в стратегічному плануванні
7. Організація моніторингу та оцінки реалізації стратегічного плану
8. Методологічні засади маркетингу територій
9. Брендинг міста: пошук міської ідентичності
10. Роль інвестицій та інвесторів у МЕР
11. Інноваційні форми інвестицій
12. Просування інвестиційних можливостей території
13. Створення сприятливого бізнес-клімату
14. Інструменти стимулювання та підтримки малого і середнього бізнесу
15. Методи фінансування місцевого економічного розвитку
16. Моніторинг МЕР та оцінка результатів

ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Предмет, метод і завдання дисципліни «Просторова економіка»
2. Сутність децентралізації у регіональній політиці, стан і перебіг в Україні.
3. Реформа адміністративно-територіального устрою в Україні, утворення громад: сутність і сучасний стан.
4. Форми і методи демократичної участі громадян в управлінні розвитком громад.
5. Стратегічне планування розвитку регіонів: сутність, методологія, алгоритм розробки плану.
6. Загальносистемні закономірності, принципи, фактори розміщення продуктивних сил і формування економіки регіонів.
7. Основні принципи, фактори економічного районування в Україні. Типи економічних районів.
8. Основні елементи територіальної структури господарства.
9. Визначення системи регіонів та типів регіонального розвитку України.
10. Концепції регіональної політики. Сутність державної регіональної політики.
11. Сутність механізму реалізації регіональної економічної політики.
12. Державне регулювання та прогнозування розвитку економіки регіонів.
13. Природно-ресурсний потенціал (ПРП) України та його структура.
14. Динаміка чисельності України та її фактори.
15. Людський потенціал в країні, її регіональні особливості.
16. Господарський комплекс України: склад, структура, структурні зрушення.
17. Аналіз сучасної галузевої структури господарства України за основними показниками.
18. Міжгалузеві комплекси України: склад та їх роль в економіці України.
19. Паливна промисловість України, регіональні особливості її розміщення, стан і перспективи.
20. Електроенергетика України, регіональні особливості її розвитку, стан і перспективи.
21. Металургійний міжгалузевий господарський комплекс, регіональні особливості його розвитку та розміщення.
22. Хімічний комплекс України, регіональні особливості його розміщення та сучасний стан.
23. Лісовий комплекс України, регіональні особливості його розміщення та сучасний стан.
24. Будівельний комплекс України, регіональні особливості його розміщення та сучасний стан.
25. Транспортний комплекс України, регіональні особливості його розміщення та сучасний стан.
26. Машинобудівельний комплекс України, регіональні особливості його розміщення та сучасний стан.
27. АПК України, регіональні особливості його розвитку та розміщення.
28. Склад і промислова спеціалізація регіонів України.

29. Склад і сільськогосподарська спеціалізація регіонів України.
30. Економіка Придніпровського економічного району: стан та перспективи розвитку
31. Економіка Східного економічного району: стан та перспективи розвитку
32. Економіка Центрального економічного району: стан та перспективи розвитку.
33. Економіка Подільського економічного району: стан та перспективи розвитку
34. Економіка Поліського економічного району: стан та перспективи розвитку
35. Економіка Карпатського економічного району: стан та перспективи розвитку
36. Основні форми міжнародної економічної співпраці України: стан і перспективи.
37. Основні форми міжнародної економічної інтеграції. Інтеграція України у європейські та інші світові структури
38. Предмет, завдання, об'єкт досліджень в екології.
39. Природокористування: раціональне і нераціональне – сутність, сучасні задачі.
40. Індикатори та система показників сталого розвитку суспільства.
41. Сучасна екологічна ситуація: основні риси, причини і шляхи подолання екологічної кризи
42. Характеристика глобальних екологічних проблем, умови і динаміка їх подолання.
43. Поняття «антропогенне навантаження» та його види.
44. Поняття «забруднення природного середовища». Класифікація забруднень
45. Організаційна структура управління природокористуванням: елементи, принципи, повноваження.
46. Система екологічної інформації.
47. Кадастри природних ресурсів.
48. Поняття і види екологічного моніторингу.
49. Поняття екологічних проблем та їх класифікація. Регіональні екологічні проблеми України.
50. Міжнародні організації у сфері охорони навколишнього середовища.
51. Інноваційні форми просторової організації бізнесу.
52. Принципи, цілі та можливості МЕР.
53. Стратегічні і тактичні інструменти МЕР
54. Соціально-економічний аналіз у процесі стратегічного планування МЕР
55. Маркетинг і брендінг територій
56. Моніторинг та оцінка реалізації стратегічного плану МЕР
57. Інструменти стимулювання та підтримки малого і середнього бізнесу
58. Методи фінансування місцевого економічного розвитку
59. Моніторинг МЕР та оцінка результатів
60. Просування інвестиційних можливостей території

ГЛОСАРІЙ

Автономія – самоуправління, форма організації управління територією, за якою вона має певні права та можливості самостійного прийняття господарських рішень.

Агропромисловий територіальний комплекс – сукупність розташованих на певній території підприємств і організацій, діяльність котрих тісно пов'язана з виробництвом, переробкою та збутом сільськогосподарської продукції. Найважливішими факторами формування агропромислових територіальних комплексів є: потреби суспільства у продукції агропромислового комплексу в окремих районах; наявність певного рівня соціально-економічного розвитку території, природних умов і відповідного земельного фонду; забезпеченість трудовими ресурсами; рівень розвитку транспортної системи та ін.

Адаптація (економічна) – пристосування економічної системи до нових умов господарювання, способу та якості життя.

Адміністративний центр – поселення, яке має законодавчо встановлені функції центру адміністративного управління щодо інших поселень, розміщених на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці (країни, області, району). Функції поселення як адміністративного центру значною мірою визначають соціальну структуру та характер зайнятості його населення.

Адміністративно-командна система – система управління економікою країни, де влада зосереджена в центральних органах управління, в бюрократичному апараті й ґрунтується на розподільних і командних методах, централізованому плануванні та тоталітарному режимі.

Адміністративно-територіальний устрій – поділ території держави на систему адміністративних одиниць (край, область, провінція, департамент, округ, губернія, земля, воєводство, кантон, волость, повіт, район, громада, місто, село та ін.), відповідно до якого утворюється вертикальна структура органів державної влади й управління, а також здійснюються спрямовані процеси централізації та децентралізації.

Ареал – територія, в межах якої спостерігається явище або відбувається процес, відсутній на суміжних площах.

Баланс території – система показників, яка характеризує співвідношення територій різного функціонального призначення (за сучасним і перспективним використанням) території міста або регіону. Застосовується для розроблення схем планування територій і генеральних планів міст.

Бізнес-план розвитку регіону – документ, що містить систему пов'язаних у часі та просторі й узгоджених з метою і ресурсами заходів і дій, спрямованих на отримання у регіоні максимального прибутку через реалізацію найефективніших для цього регіону підприємницьких проєктів. У бізнес-плані розвитку регіону розглядаються науково-технічні, технологічні, організаційні, соціальні, географічні й інші аспекти реалізації кожного підприємницького проєкту.

Біполярний регіон – регіон міжнародного співробітництва, що формується на базі двох взаємопов'язаних міст різних країн у вигляді пари близько

розташованих міст (відстань менше 100 км) з обох боків державного кордону. Є основним структурним елементом транскордонних регіонів.

Безробіття – соціально-економічна ситуація, за якої частина працездатного населення не може знайти відповідну роботу в зв'язку з дефіцитом робочих місць.

Безробітні (за методологією МОП) – особи віком 15 років і старше, які одночасно задовольняють трьома умовам: не мали роботи (прибуткового заняття); впродовж останніх чотирьох тижнів, що передували обстеженню, активно шукали роботу або намагались організувати власну справу; впродовж найближчих двох тижнів були готові приступити до роботи, тобто почати працювати за наймом або на власному підприємстві з метою отримання оплати або доходу. До категорії безробітних також відносять осіб, які приступають до роботи протягом найближчих двох тижнів; знайшли роботу, чекають відповіді тощо.

Бюджет місцевого самоврядування (місцевий бюджет) – план утворення та використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій і повноважень місцевого самоврядування.

Бюджет розвитку – доходи та видатки місцевого бюджету, які утворюються та використовуються для реалізації програм соціально-економічного розвитку, зміцнення матеріально-фінансової бази.

Виробничий потенціал регіону – 1) реальний обсяг продукції, який можливо виробити за умови повного використання наявних ресурсів регіону; 2) існуючі та потенційні можливості виробництва, наявність факторів виробництва, забезпеченість його певними видами ресурсів.

Виробничий комплекс – це поєднання підприємств, які об'єднані виконанням єдиної господарської функції та взаємопов'язаних тісними виробничими стосунками так, що вилучення компонентів або порушення зв'язків зашкоджують виконанню господарських функцій.

Галузевий економічний район – територія, що має єдність елементів, котрі належать до однієї або кількох взаємопов'язаних (сполучених) галузей. Отже, це район, виділений на основі одного класу господарських об'єктів у межах певної території. При виділенні економічних районів використовують одну або кілька провідних ознак, які характеризують територіальне поширення однієї з галузей або виробництв промисловості, сільського господарства, будівництва, соціально-культурного комплексу та ін.

Галузі спеціалізації району – галузі промислового і сільськогосподарського виробництва, що виготовляють товарну продукцію для обміну з іншими районами або для експорту в інші країни, які економічно доцільно розвивати в умовах певного району з найвищою ефективністю для економіки.

Галузь економіки – сукупність підприємств і організацій, об'єднаних спільністю функцій, які вони виконують у системі територіального поділу праці.

Генеральна схема планування території України — містобудівна документація, яка визначає концептуальні питання планування та використання території України.

Генеральний план населеного пункту — містобудівна документація, яка визначає принципові питання розвитку, планування, забудови та іншого використання території населеного пункту.

Геосистема — цілісне утворення, множина взаємопов'язаних елементів, функціонування котрих залежить від їхнього розташування на території (у просторі) й від властивостей довкілля. Здатність геосистеми реагувати на зовнішні впливи уможливорює управління нею.

Депресія — застій в економіці, характерний відсутністю підйому виробництва та ділової активності, низьким попитом на товари і послуги, безробіттям.

Депресивні регіони (території) — це у минулому промислово розвинута територія, яка перебуває в процесі структурної перебудови національної економіки або під тиском кон'юнктурних чинників ринку переживає занепад.

Державна регіональна політика — складова частина національної стратегії соціально-економічного розвитку України, тісно пов'язана зі здійсненням адміністративної реформи та впорядкуванням адміністративно-територіального устрою. Реалізується внаслідок здійснення органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування системи заходів для забезпечення ефективного комплексного управління економічним і соціальним розвитком України та її регіонів.

Державна стратегія регіонального розвитку в Україні — документ, що визначає стратегічні державні пріоритети, зміст і засоби реалізації Концепції державної регіональної політики в середньостроковій перспективі (4-6 років).

Динамізм регіону — властивість регіону як складної системи управління обумовлена тим, що він завжди перебуває у стані розвитку. Його масштаби, темпи і характер на окремих етапах різні. Можна виділити періоди відносно повільного розвитку регіону і періоди швидкого зростання, "вибуху", зазвичай пов'язані зі змінами у провідних ланках територіально-виробничого комплексу регіону або міста, зумовленими переоцінкою його природного або економічного потенціалу, економіко-географічного положення, кардинальними удосконаленнями в інфраструктурі. Зміни цих факторів призводять до ланцюгової реакції, наслідків у розвитку регіону.

Дискреція у регіональній економіці — спосіб вирішення економічних проблем, який полягає в тому, що орган місцевого самоврядування або особа, уповноважена приймати рішення, діють переважно на свій розсуд, залежно від власного бачення проблем і їхньої економічної оцінки.

Екологізація регіону — процес послідовного впровадження нової техніки і технології, нових форм організації виробництва, виконання управлінських та інших рішень" які дають змогу підвищити ефективність використання природних ресурсів регіону з одночасним збереженням природного середовища та його поліпшення на різних рівнях.

Економічне районування — науково обґрунтований поділ країни на економічні райони, що сформувалися історично або внаслідок розвитку продуктивних сил на основі суспільного поділу праці.

Економічний район — економічна цілісна частина території країни, якій властиві спеціалізація і комплексність господарства.

Економічні зв'язки – це широке коло взаємовідносин у виробничій та невиробничій сферах. Економічні зв'язки характеризуються багатоплановістю.

Екологічна безпека регіону – стан навколишнього природного середовища у межах регіону, що не загрожує здоров'ю його населення в процесі праці та життєдіяльності.

Екологічна рівновага у регіоні – динамічний стан природного середовища регіону, за якого може бути забезпечена саморегуляція та відтворення основних його компонентів – атмосферного повітря, водних ресурсів, ґрунтів, рослинного і тваринного світу.

Економічний ефект у регіоні – корисний результат економічної діяльності, що вимірюється найчастіше як різниця між грошовим доходом від діяльності в регіоні та грошовими витратами на її здійснення.

Економічний потенціал регіону – сукупна здатність галузей народного господарства регіону виробляти продукцію, здійснювати капітальне будівництво, перевезення вантажів, надавати необхідні послуги населенню. Визначається досягненнями науки і техніки, обсягом виробничих потужностей, наявністю транспортних засобів, економічно активного населення, якістю їхньої фахової підготовки, ступенем розвитку галузей сфери обслуговування населення та ін.

Економічний простір – «насичена» територія, яка містить велику кількість об'єктів і зв'язків між ними. Кожний регіон має власний економічний простір і зв'язки із зовнішнім економічним простором. Найважливішими характеристиками економічного простору є: густота (чисельність населення, обсяг валової доданої вартості, природні ресурси, основний капітал тощо на одиницю площі регіону); розміщення (показники рівномірності, диференціації, концентрації, розподілу населення й економічної діяльності); «зв'язаність» (інтенсивність економічних зв'язків між частинами та елементами простору, а також умови мобільності товарів, послуг капіталів і людей, які визначаються розвитком комунікаційних мереж).

Екстенсивний шлях розвитку регіону – засіб збільшення обсягів його виробництва внаслідок кількісних факторів економічного зростання; додаткового залучення робочої сили, розширення посівних площ, збільшення видобутку сировини, будівництва нових об'єктів. Можливості екстенсивного розвитку зазвичай визначаються наявністю обмежених природних і трудових ресурсів.

Єврорегіон – юридично оформлена (за нормами Ради Європи) територія транскордонного співробітництва між територіальними громадами або місцевими органами влади прикордонних регіонів двох або більше держав, які мають спільний кордон.

Загальний фонд місцевого бюджету – основна складова частина бюджету, яка охоплює всі видатки, не призначені для конкретної мети.

Зайняті – це особи віком 15 років і старше, які:

- працювали впродовж обстежуваного тижня хоча б одну годину за наймом за винагороду в грошовому чи натуральному вираженні, індивідуально

(самостійно), в окремих громадян або на власному (сімейному) підприємстві;

- працювали безкоштовно на підприємстві, у власній справі, що належить будь-кому з членів домогосподарства, або в особистому селянському господарстві з метою реалізації продукції, виробленої внаслідок цієї діяльності;
- були тимчасово відсутні на роботі, тобто формально мали робоче місце, власне підприємство (справу), але не працювали впродовж обстежуваного періоду з певних причин.

Закон – це необхідне, істотне, стійке, повторюване відношення між явищами у природі і суспільстві.

Закони економічні – суттєві, стійкі причинно-наслідкові зв'язки всередині виробничих відносин, економічних процесів, явищ і між ними, які виявляються у процесі виробництва, обміну, споживання продукту, збалансування кількості праці, капіталу і продукту.

Закономірність – це об'єктивно дійсний, повторюваний зв'язок явищ природи з громадським життям.

Закономірності розміщення продуктивних сил – об'єктивні, суттєві і сталі зв'язки між усіма елементами просторової організації продуктивних сил.

Збалансованість економічного розвитку – досягнення кількісної та якісної відповідності між основними елементами господарської діяльності.

Зовнішньоекономічна політика – політика держави у сфері експорту, імпорту, залученні іноземного капіталу і вивезенні капіталу за кордон, здійсненні спільних науково-технічних, економічних та інших проектів тощо.

Імміграція – в'їзд у країну на тимчасове чи постійне проживання громадян інших країн.

Імпорт – ввезення в країну з-за кордону товарів, технологій, капіталів, послуг.

Інвестиції – довготермінові вкладення капіталу в країні власній або за кордоном у підприємства різних галузей, підприємницькі проекти, соціально-економічні програми, інноваційні проекти.

Інвестиційний цикл – комплекс заходів від моменту прийняття рішення про інвестування галузей і сфер економіки регіону (міста) до завершальної стадії інвестиційного проекту, наприклад, науково-дослідні й дослідно-конструкторські роботи, прийняття інвестиційних рішень, планування та проектування.

Індикативне планування – форма регіонального планування, що передбачає підготовку макроекономічних планів-прогнозів, де визначені головні орієнтири, масштаби, пропорції та кінцеві цілі розвитку галузей економіки регіону.

Індустріальний парк або промисловий парк — територія, виділена при плануванні міста для промислового розвитку. Метою створення таких парків є забезпечення підприємств спільною розвиненою інфраструктурою та забезпечення контролю над виробництвом та впливом на довкілля.

Інтегральні райони – це економічні райони, для яких характерні внутрішні економічні зв'язки, територіальна та адміністративна цілісність.

Ініціативні регіональні програми ЄС – програми регіонального розвитку, які ЄС реалізує за власною ініціативою (тобто незалежно від національних урядів). Об'єктами цих програм є проблеми певних типів регіонів.

Капітальні інвестиції – це інвестиції в основний капітал (основні засоби), в інші необоротні матеріальні активи; витрати, пов'язані з поліпшенням об'єкта, які приводять до збільшення майбутніх економічних вигод, первинно очікуваних від використання об'єкта, і на суму яких збільшується первісна вартість основних засобів (капітальний ремонт будівель, споруд, машин, обладнання); інвестиції у необоротні нематеріальні активи, а також витрати на формування основного стада.

Кластер – це група взаємопов'язаних компаній та відповідних інституцій, розташованих неподалік одна від одної, що спеціалізуються у конкретній галузі та пов'язані між собою спільними і доповнюючими чинниками.

Концепція розвитку регіону – 1) сукупність найсуттєвіших елементів теорії (теорій) регіонального розвитку, викладена в конструктивній, прийнятній для практики формі; це теорія, переведена в алгоритм вирішення конкретної проблеми; 2) провідний задум, що визначає стратегію дій у здійсненні реформ, програм, планів розвитку регіону.

Міграційний приріст (скорочення) населення – різниця між кількістю прибулих на територію та кількістю вибулих за її межі.

Міграція населення – територіальні переміщення населення, пов'язані зі зміною місця проживання. Всі потоки (загальна міграція) за складовими частинами поділяються на внутрішньо-регіональну, міжрегіональну та міждержавну міграції. Внутрішньо-регіональна міграція – міграція населення, яка відбувається у межах одного регіону. Міжрегіональна міграція – міграція населення з одного регіону в інший у межах України. Міждержавна міграція – міграція населення за межі України або прибуття до України з Інших країн.

Міжгалузевий територіальний комплекс – територіальне формування, в якому поєднується кілька взаємопов'язаних галузей, що спільно використовують один вид вихідної сировини, виробляють взаємозамінну продукцію чи надають відповідні послуги, розв'язують певну регіональну проблему. Приклади таких комплексів: агропромисловий, лісопромисловий, паливно-енергетичний, машинобудівний, транспортний та ін. З-поміж регіональних комплексів виділяють загальнодержавний, районний (економічних районів), міжобласний та обласний комплекси, серед локальних – внутрішньо-обласні комплекси, комплекси економічних вузлів і центрів.

Місцевий економічний розвиток – процес, у рамках якого партнери з державних / муніципальних, ділових і неурядових кіл працюють разом для створення кращих умов для економічного зростання, створення нових робочих місць та соціального розвитку території.

Міське і сільське населення – населення за місцем проживання. До міського населення належать особи, котрі проживають у міських поселеннях, до сільського – які мешкають у сільській місцевості. До міських населених пунктів входять міста республіканського, обласного, районного значення, обласного,

районного значення) і селища міського типу, до сільських - села і селища незалежно від їх адміністративної підпорядкованості.

Монополія – виключне право на здійснення якого-небудь виду діяльності, що надається одній особі, групі осіб, державі.

Науковий парк – юридична особа, що створюється з ініціативи закладу вищої освіти та/або наукової установи шляхом об'єднання внесків засновників для організації, координації, контролю процесу розроблення і виконання проєктів наукового парку.

Національне багатство – сукупність природних ресурсів, створених засобів виробництва, матеріальних благ, цінностей, котрими володіє країна.

Національний комплекс – територіальне утворення, обмежене кордонами держави, де всі елементи та компоненти економічного життя - підприємства, заклади (зокрема, екстериторіальні), галузі, регіони функціонують як єдиний організм, спрямований на відтворення суспільного продукту і засобів його виробництва, а також умов життєдіяльності людини.

Особи, які не входять до складу робочої сили (до 2019 року – економічно неактивне населення) – особи віком 15 років і старше, які впродовж обстежуваного тижня не відносилися ні до зайнятого, ні до безробітного населення. *Зазначена категорія населення за рівнем зв'язку з ринком праці може бути класифікована так:*

✓ особи, які шукають роботу, але не готові приступити до неї впродовж найближчих двох тижнів (через непрацевдатність; через навчання (учні, студенти); (через виконання домашніх обов'язків; інші);

✓ бажають працювати та готові приступити до роботи, але не шукають роботу (наприклад, особи, які зневірилися у пошуках роботи; не знали, де і як шукати роботу; вважали, що для них немає підходящого місця роботи тощо);

✓ ті, що не бажають працювати, тому що не мають необхідності (пенсіонери; студенти, учні денної форми навчання; особи, які виконують домашні сімейні обов'язки, доглядають дітей, хворих; особи, які знаходяться на утриманні та інші).

Планування територій – процес регулювання використання територій, який полягає у створенні й упровадженні містобудівної документації, ухваленні та реалізації відповідних рішень.

Приватизація – процес роздержавлення власності на засоби виробництва, житло, землю, природні ресурси, майно.

Принципи місцевого самоврядування – основні засади здійснення місцевого самоврядування, серед яких: народовладдя; законність; гласність; колегіальність; поєднання місцевих і державних інтересів; виборність; правова, організаційна та матеріально-фінансова самостійність у межах повноважень, визначених законами; підзвітність і відповідальність перед територіальними громадами їх органів і посадових осіб; державна підтримка та гарантії місцевого самоврядування; судовий захист прав місцевого самоврядування.

Природний приріст (скорочення) населення – різниця між кількістю народжених живими та кількістю померлих.

Прогнозні та програмні документи економічного й соціального розвитку – документи, які відповідають вимогам законодавства України до

документів і відображають прогнози та програми економічного і соціального розвитку.

Програма економічного і соціального розвитку України – документ, в якому визначаються цілі й пріоритети економічного і соціального розвитку, засоби та шляхи їх досягнення, формується взаємоузгоджена і комплексна система заходів органів законодавчої та виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, спрямованих на ефективне розв'язання проблем економічного і соціального розвитку, досягнення стабільного економічного зростання, а також характеризуються очікувані зміни у стані економіки й соціальної сфери.

Промисловий вузол – це локальне виробничо-територіальне сполучення, де підприємства поєднуються виробничими та виробничо-технологічними зв'язками.

Промисловий район – інтегральний район з переважаючим значенням промислового виробництва як головної галузі виробничої спеціалізації.

Промисловий пункт – промислове підприємство разом з поселенням, яке виникло при ньому.

Промисловий центр – місто або селище міського типу, де розміщено кілька промислових підприємств, які є основою розвитку поселення і його виробничої спеціалізації.

Продуктивні сили – це система суб'єктивних (людина) і речових (засоби виробництва) елементів, які виражають активне ставлення людей до природи. У процесі виробництва освоюються природні ресурси, відтворюються умови існування людей, відбувається соціальний розвиток.

Проміжне споживання – витрати на товари й послуги, використані інституційними одиницями для виробничих потреб.

Просторова економіка – це система соціально-економічних суспільних відносин щодо існуючих просторових форм господарювання як сукупності взаємопов'язаних елементів, що забезпечують стійкість та збалансованість на макро- і мікрорівнях, включаючи розселення людей з урахуванням типу просторового утворення (селище, місто, регіон, держава, міжрегіональне та міждержавне об'єднання тощо).

Район – це територія, яка відрізняється від інших територій за сукупністю складових частин, які характеризуються взаємозв'язком, єдністю та цілісністю, яка є об'єктивною умовою, закономірністю розвитку території.

Районне планування – це комплексний метод, що застосовується при проектуванні розміщення виробництва на рівні регіону. При цьому використовуються методи математичного моделювання, картографічний та інші.

Регіон (лат. *regionis* - область, район) – територія, яка відрізняється від інших низкою ознак і характеризується певною цілісністю та взаємопов'язаністю її складових елементів.

Регіоналістика – сукупність дисциплін і напрямів, методологічних підходів і методичних прийомів, об'єктом дослідження яких є регіон. Сюди також відносять теорію районування, регіонологію, що досліджує закономірності функціонування і розвитку районів, регіональну економіку, регіональну соціологію, демографію та ін.

Регіональна економіка – це наука, яка вивчає закономірність розміщення продуктивних сил та районів. РПС займається регіональними та міжрегіональними проблемами, а регіональна економіка за об'єкт дослідження має регіон.

Рівень участі населення в робочій силі (до 2019 року – рівень економічної активності) визначають як відношення (у відсотках) кількості робочої сили віком 15 років і старше до всього населення зазначеного віку чи населення відповідної соціально-демографічної групи.

Рівень зайнятості визначають як відношення (у відсотках) кількості зайнятого населення віком 15 років і старше до всього населення зазначеного віку чи населення відповідної соціально-демографічної групи.

Рівень безробіття (за методологією МОП) – відношення (у відсотках) кількості безробітних віком 15 років і старше до робочої сили зазначеного віку або відповідної соціально-демографічної групи.

Ринкова економіка — економічна система, яка базується на механізмі гнучкості цін і конкуренції, узгодження попиту і пропозиції, приватних і суспільних інтересів.

Ринок товарів (робіт, послуг) — сфера обігу товарів (робіт, послуг), яка визначається виходячи з можливості покупця (продавця) реально і без значних додаткових витрат придбати (продати) товар (роботу, послугу) на найближчій стосовно будь-якої із сторін договору території.

Робоча сила (до 2019 року – економічно активне населення) – це населення обох статей віком 15 років і старше, яке впродовж обстежуваного тижня забезпечувало пропозицію робочої сили на ринку праці. Зайняті та безробітні в сумі складають робочу силу.

Розміщення продуктивних сил — процес наукового обґрунтування та реалізації на практиці економічних рішень щодо формування господарських об'єктів з урахуванням територіального поділу праці.

Регіональна політика держави – система дій держави, спрямованих на підтримку здійснення місцевого самоврядування в кожному регіоні країни за безумовного врахування загальнодержавних інтересів.

Регіональне планування – форма державного втручання в економіку регіону з метою пом'якшення найгостріших диспропорцій і соціальних протиріч (депресія, стагнація, безробіття). Розглядається в більшості країн як необхідний інститут національного соціально-економічного планування. Ефективна форма реалізації регіональної політики.

Світове господарство – взаємопов'язані та взаємодіючі господарства різних країн світу, які функціонують за узгодженими правилами; послідовне об'єднання господарств різних країн в єдину світову систему.

Стадія виробництва – характеризується показниками випуску, проміжного споживання, валового внутрішнього продукту (валової доданої вартості).

Стимулювання розвитку регіонів – комплекс економічних, соціальних, екологічних, правових і організаційних заходів, спрямованих на досягнення стабільного розвитку регіонів.

Схема планування території — містобудівна документація, яка визначає принципи питання планування, забудови та іншого використання відповідних територій адміністративно-територіальних одиниць, їх окремих частин.

Територія — частина земної поверхні у визначених межах (кордонах) з властивими їй географічним положенням, природними та створеними діяльністю людей умовами й ресурсами, а також з повітряним простором і розташованими під нею надрами.

Територіальна організація виробництва — це синтез форм суспільної організації виробництва, який базується на галузевому та територіальному поділі праці.

Територіальна організація продуктивних сил — науково обґрунтоване розміщення взаємопов'язаних виробництв, сфери обслуговування населення, яке забезпечує економічний та соціальний ефект внаслідок раціонального комплектування на певній території.

Територіально-виробничий комплекс — частка національно-господарського комплексу країни в межах великого регіону, яку характеризують тісний взаємозв'язок і взаємозумовлений розвиток різних галузей виробництва

Технопарк — науково-інноваційний центр, територіально виділений комплекс, який об'єднує в собі організації, фірми, об'єднання, що охоплюють весь цикл здійснення інноваційної діяльності від генерації нових ідей до випуску й реалізації наукоємної продукції.

Фактори виробництва — ресурси, необхідні для виробництва товарів або послуг.

Фактори розміщення продуктивних сил — економічні, соціальні, правові, природні явища, що впливають на їх територіальне розміщення, визначають рівень продуктивної та ефективної функції праці та капіталу.

Щільність населення — показник, визначений діленням чисельності наявного населення на площу території.

Ядро — частина території регіону, в якій найбільшою мірою (з найбільшою густотою, інтенсивністю) виявлено її ознаки. Наприклад, у регіоні ресурсного типу в ядрі концентрується основна частина видобутку сировини. Решта території — периферія, яка доповнює ядро.

Ядро багаторегіональної системи — територія, яку охоплює множина регіонів, котрі розвиваються за варіантами, оптимальними для розвитку всієї системи (в тому сенсі, що їм не вигідно виділятися зі системи, утворюючи територіальні коаліції). Умовою стабільності ядра є досягнення регіонами, які входять до системи, оптимуму Парето.

Якість життя — рівень споживання матеріальних благ і задоволення духовних потреб, стан здоров'я, тривалість життя, умови середовища, морально-психологічний клімат та ін.

Ярмарок регіонів — торги, які періодично організовують у заздалегідь обумовленому місці й дають регіонам змогу продемонструвати свої особливості й економічний потенціал. Населений пункт, де відбувається ярмарок, має нагоду зміцнити свої економічні зв'язки, активізувати експортно-імпорتنі процеси, збагатити власний ринок різноманітною продукцією тощо.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Брендинг і маркетинг територій: кейс-стаді. К.: Проєкт ПРОМІС, 2019. 58 с.
2. Воробей В. Місцевий економічний розвиток у територіальних громадах: корисні поради та кращі практики. К.: Програма USAID DOBRE, 2021. 24 с.
3. Гусєва О.Ю., Воскобоева О.В., Ромащенко О.С. Регіональна економіка: навчальний посібник. Київ: Державний університет телекомунікацій. 2020. 121с.
4. Коюда О. П. Економіка міста: конспект лекцій. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. 115 с.
5. Місцевий економічний розвиток – шлях до процвітання громади: навч.посібник. К.: Проєкт ПРОМІС, 2019. 124 с.
6. Місцевий економічний розвиток: моделі, ресурси та інструменти фінансування: навч.посіб. у 5 ч. К.: Проєкт ПРОМІС, 2020. 436 с.
7. Просторова організація бізнесу в регіонах України: форми та механізми регулювання: монографія у 2-х томах. Т.1 / НАН України. Державна установа «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України»; наук. ред. М.І. Мельник. Львів, 2019. 377 с.
8. Розробка стратегій розвитку міст в Україні: кейс-стаді; інструкція та огляд практик. К.: Проєкт ПРОМІС, 2019. 44 с.
9. Соляр В.В., Анісімова О.В. Регіональна економіка: тренінг курс: Навчально-методичний посібник. Харків: Видавництво Іванченка І.С., 2021. 173с.
10. Стадницький Ю.І., Музиченко-Козловська О.В., Данилович Т.Б., Войцеховська В.В. Просторова організація економічних систем. К.: «Новий світ-2000», 2020. 274 с.

Законодавчі акти

1. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>
2. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23.03.2000 № 1602-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text>
3. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17.06.2014 р. № 1508-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1508>.
4. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p>.
5. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 р. № 156-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.
6. Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 5 лютого 2015 року № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

7. Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів, Постанова Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 р. № 932. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2015-п#Text>

Інформаційні ресурси в Інтернет

1. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (Мінеконом): офіційний сайт. URL: <http://www.me.gov.ua>

2. Міністерство екології та природних ресурсів України: офіційний сайт. URL: <http://www.menr.gov.ua>

3. Антимонопольний комітет України: офіційний сайт. URL: <http://www.amc.gov.ua>

4. Український союз промисловців і підприємців: офіційний сайт. URL: <http://uspp.org.ua>

5. Державна служба статистики України: офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

6. Демченкова О., Мосунов Б. Методологія проведення експрес-аналізу місцевого бізнес-клімату: посібник. Федерація канадських муніципалітетів. Проект міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст», 2019. 24 с. URL: http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/EBA_Guide.pdf

7. Проект ПРОМІС. URL: <http://pleddg.org.ua/ua>